

4. Жуматаева А.С., Сейдалиева Г.А. Кенже окуучуларга класстан сырткаркы иштерде экологиялык тарбиялоону жүргүзүү // Вестник КНУ им. Ж. Баласагына, 2023, № 2(114), с. 349-357.
5. Назарбекова Б.Ж., Кубатбек кызы К., Ниязбекова М.Н. Кенже мектеп Окуучуларынын таанып билүүсүн өнүктүрүүгө багытталган оюндарын жүргүзүү иш аракети // Вестник КНУ им. Ж. Баласагына, 2023, № 2(114), с. 363-368.
6. Чуприкова, Н.И. Психология умственного развития: Принцип дифференциации. – Москва: Столетие, 1997, 480 с.

УДК 37.013.46

DOI 10.58649/1694-8033-2024-3(119)-83-89

Адылбек кызы Г., Жуматаева А.С., Абдурашид кызы М.  
Ж. Баласагын атындагы КУУ

Адылбек кызы Г., Жуматаева А.С., Абдурашид кызы М.  
КНУ имени Ж. Баласагына

Adylbek kyzy G., Zhumataeva A.S., Abdurashid kyzy M.  
KNU named after J. Balasagyn

**ОКУУ ПРЕДМЕТТЕРИНИН ИНТЕГРАЦИЯСЫ ЗАМАНБАП ДҮЙНӨДӨ  
ПЕДАГОГИКАЛЫК КӨРҮНҮШ КАТАРЫ  
ИНТЕГРАЦИЯ УЧЕБНЫХ ПРОГРАММ КАК ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПЕРСПЕКТИВА  
В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ  
INTEGRATION OF CURRICULUM AS A PEDAGOGICAL PERSPECTIVE  
IN THE MODERN WORLD**

**Кыскача мүнөздөмө:** Бул макалада заманбап педагогикада интеграцияланган окутууну билим берүү системасына киргизүү зарылдыгы, "Интеграциянын" мүнөздөмөсүн жана структурасы, интеграциянын эки багыттагы мааниси, деңгээлдери, максаты, функциялары, принциптери ачыкталды. Ошондой эле окутуудагы интеграция процессинде окуу-тарбиялоо процессинин мазмунун, методдорун жана уюштуруу формалары талдоого алынды. Билим берүүдө интеграцияланган мамиленин орду жана ролу так белгиленди. Окуу процессинин системасында интеграциянын орду жана предметтер аралык байланыштарды колдонуу менен интеграцияланган сабактын айырмасы аныкталды. Интеграцияланган сабакты даярдоодо анын ар кандай формаларын айырмалоого мисалдар келтирилди.

**Аннотация:** В данной статье раскрыта необходимость внедрения интегрированного обучения в систему образования в современной педагогике, раскрыты характеристики и структура понятия «Интеграция», значение, уровни, цель, функции и принципы интеграции по двум направлениям. Также проанализированы содержание, методы и организационные формы образовательного процесса в процессе интеграции в образовании. Четко определены место и роль комплексного подхода в образовании. Определено место интеграции в системе учебного процесса и отличие интегрированного урока с использованием межпредметных связей. Приведены примеры выделения различных его форм при подготовке интегрированного урока.

**Abstract:** This article reveals the need to introduce integrated learning into the education system in modern pedagogy, reveals the characteristics and structure of the concept "Integration", the meaning, levels, purpose, functions and principles of integration in two directions. The content, methods and organizational forms of the educational process in the process of integration in education were also analyzed. The place and role of an integrated approach in education are clearly defined. The place of integration in the educational process system and the difference between an integrated lesson using interdisciplinary connections are determined. Examples are given of highlighting its various forms when preparing an integrated lesson.

**Негизги сөздөр:** заманбап педагогика; интеграция; окуу ишмердүүлүгү; метод; функция; принцип; педагогика; предметтер аларык байланыш.

**Ключевые слова:** современная педагогика; интеграция; учебная деятельность; метод; функция; принцип; педагогика; связь между предметами.

**Keywords:** modern pedagogy; integratio; educational activity; method; function; principle; pedagogy; connection between subjects.

Заманбап педагогикада интеграцияланган окутууну билим берүү системасына киргизүү зарылдыгы көптөгөн илимпоздорду, ошондой эле бул ыкманы түздөн-түз ишке ашырган мугалимдерди кызыктырат. Анткени, алардын негизги милдети окуучулардын дүйнөдөгү өз ара мамилелерди түшүнүүсүн калыптандыруу, аларды бир бүтүн катары баалоо, ошондой эле болгон көйгөйлөрдү жана маселелерди көрө билүү жана аларды чечүүнүн жолдорун табуу болуп саналат. "Интеграциянын" мүнөздөмөсүн жана структурасын кененирээк карап көрөлү. Өз макаласында Е.Ю. Сухаревская "Мазмунду интеграциялоо (окутууда) – баланын инсандыгын өнүктүрүүгө жана өзүн-өзү өнүктүрүүгө багытталган дүйнө жөнүндө бүтүндөй түшүнүктү калыптандыруу максатында белгилүү бир билим берүү системасынын алкагында мазмундун структуралык компоненттеринин ортосунда байланыш түзүү процесси" [6]. Ушуга байланыштуу интеграциянын эки маанисин аныктоого болот:

- Интеграция окуу максаты катары. Окуу иш-максаты конкреттүү билим алуу үчүн гана эмес, ошондой эле реалдуу жашоодо бул билимди колдонуу үчүн жөндөмү болушу керек. Ошондой эле курчап турган дүйнөдөгү болуп жаткан процесстерди жана кубулуштарды бүтүндөй кабылдоону түптөө жана өзүнүн кабылдоосун калыптандырууга мүмкүндүк берүү зарыл.

- Интеграция окутуу жолу катары. Дисциплинанын конвергенциясы жана кесилиши бизге чындыктын картинасын толук чагылдырууга жана конкреттүү концепцияны ар кандай позициялардан кароого жана адам жашоосунун көптөгөн аспектилерин чагылдырууга мүмкүндүк берет. Ал эми интеграцияны окутуунун максаты деп эсептесек, анда ал көбүрөөк психикалык процесстердин жана таанып-билүү ишмердүүлүгүнүн калыптанышына жана өнүгүшүнө багытталган деп айтсак болот. Интеграция метод катары түздөн-түз конкреттүү билимди, көндүмдөрдү жана көндүмдөрдү калыптандыруунун куралы болуп саналат. Ал дифференциалдык аймактарды бириктирүүгө, алардын ортосунда байланыш түзүүгө багытталган. Бул эрудициянын өнүгүшүнө, тар багытта болгон билимдин жаңылануусуна өбөлгө түзөт. Ушундан улам интеграциянын үч деңгээлин аныктоого болот:

- предмет ичиндеги – түшүнүктөрдүн, билимдердин, жөндөмдөрдүн интеграциясы ж. б. өзүнчө окуу предметтеринин ичинде;
- сабактар аралык – эки же андан көп сабактардын фактыларынын, түшүнүктөрүнүн, принциптеринин ж.б. синтези;
- транспредметтик – билим берүүнүн негизги жана кошумча мазмунунун компоненттеринин синтези.

Интеграциянын биринчи деңгээли белгилүү бир предметтин ичинде аларды колдонуу билимдерин жана көндүмдөрүн системалаштыруу катары ачылат, башкача айтканда, жеке кырдаалдардан жалпы мыйзам ченемдүүлүктү аныктоого өтүү жүргүзүлөт. Предмет ичиндеги интеграция материалды структуралаштырууга, тема блоктору боюнча кысууга багытталган. Бул блоктор бири-бири менен өз ара аракеттениши мүмкүн. Бул интеграциянын модели спираль структурасына ээ: жаңы түшүнүктөр үйрөнгөндөрдү толуктап, натыйжада пайда болгон маалыматтар жана байланыштар предметинин мазмунун байытат. Бул моделдин өзгөчөлүгү-окутуу баштапкы көйгөйдү жоготпостон, ага байланыштуу билимдин чөйрөсүн кеңейтүү жана тереңдетүү.

Интеграциянын экинчи деңгээли эки дисциплинанын синтезин билдирет, мында бир предметтин билими, мыйзамдары жана ыкмалары экинчисин изилдөөдө колдонулат. Интеграциянын бул формасы менен окуучунун аң-сезиминде дүйнөнүн бүтүндөй картинасын калыптандыруу сыяктуу таанып-билүүчүлүк натыйжага жетишүүгө болот, бул жалпы илимий түшүнүктөрдө жана мамилелерде чагылдырылган сапаттуу жаңы билимдердин пайда болушуна өбөлгө түзөт.

Аралык интеграция – ички предметке караганда кеңири түшүнүк, ошондуктан аны олуттуу толуктайт. Бул ыкма менен ар кандай предметтердеги бир эле түшүнүктүн ортосундагы чыныгы байланыштарды орнотууга болот. Мисалы, "геометриялык фигураларды" окуучулар математика сабактарында гана эмес, технология (аппликация) же курчап турган дүйнө (чыныгы дүйнөдө геометриялык фигуралардын моделдери кездешет) сабактарында да үйрөнүшөт. Ошондой эле, илимий түшүнүктөрдү калыптандыруу үчүн түшүнүктүк байланыштар түзүлөт. Мисалы, адабий чыгарманы изилдөөдө, ИЗО же технология сабактарында – башкы каармандарды сүрөттөө. Мындай ыкмада түшүнүктөр ассоциативдик түрдө бекемделет.

Интеграциянын үчүнчү деңгээли өз ара байланыштын жогорку даражасына ээ, бул мындай сабакты даярдоодо бир катар татаалдыктардын пайда болушуна өбөлгө түзөт. Транспредменттик интеграция башталгыч окутуунун билим берүү чөйрөлөрүнүн мазмунун бир бүтүнгө бириктирүүнү билдирет, ал өзүнө предметтер аралык интеграцияны, ошондой эле кошумча билим берүүнү камтыйт. Бул учурда, талдоо предмети болуп ар кандай окуу дисциплиналарында камтылган маалымат болгон көп пландуу объекттер саналат. Мындай таанымдын жүрүшүндө бардык психикалык процесстер, анын ичинде бардык анализаторлор (көрүү, угуу, тийүү, жыт сезүү, тактилдик - кыймылдоо) тартылат, бул баланын курчап турган чындыкты билүүсүндө шарттуу байланыштардын калыптанышынын бекемдигин камсыз кылат [1].

Интеграцияланган сабак окуу убактысынын 60-80% окуучулардын чыгармачылыгын ээлей тургандай түзүлүшү керек. Окутууда берилген максаттарды жана милдеттерди чечүү үчүн интеграцияланган сабактар белгилүү бир өзгөчөлүктөргө ээ болушу талапка ылайык. Баарынан маанилүүсү, функцияларды карап чыгуу зарыл. Бирок, педагогикалык иштерди изилдеп, биз окутуу бириктирүү милдеттерин баса бир нече ыкмалары бар экенин байкаса болот. Себеби, педагогдор интеграция процессин психологиядан жана мурункулардын тажрыйбасынан түшүнүшөт жана конкреттүү сабактарда интеграциянын түздөн-түз процессин изилдешет. Ошондой эле, бул көптөгөн мугалимдер бул процесстин белгилүү бир предметке болгон функцияларын карап чыккандыгына байланыштуу. Атап айтканда, башталгыч класстардын мугалимдеринин позициясына басым жасоо керек.

Миронова Инна Александровна өз макаласында окутуудагы интеграциянын төмөндөгүдөй функцияларын белгилейт:

1. Интеграция принцибинин маанилүү методологиялык функциясы – бүтүн илимий дүйнө таанымды, окуучулардын бирдиктүү инсандыгын, системалуу билимдерди, көндүмдөрдү, бүтүндүктү калыптандыруу болуп саналат.

2. Интеграциянын негизги билим берүү функциясы окуучуларда дүйнөнүн жалпы картинасын калыптандыруу, көз карашын кеңейтүү болуп саналат.

3. Окутуудагы интеграция билим берүү жана тарбиядан тышкары, окуучулардын инсанын бүтүндөй өнүктүрүү, маанилүү кызыкчылыктарды, мотивдерди, таанып-билүү жана эмгекке болгон муктаждыктарды калыптандырууну өнүктүрүү үчүн зарыл болгон өнүктүрүүчү функцияны аткарат.

4. Билим берүүнүн жана окутуунун интеграциясы билим тутумун гана эмес, ошондой эле ишмердүүлүктөрдүн жалпыланган ыкмаларын жана түрлөрүн калыптандыруунун каражаты болуп саналат.

Окутуудагы интеграция процессинде окуу-тарбиялоо процессинин мазмунун, методдорун жана уюштуруу формаларын кайра куруучу жана конструкциялаган стратегия ишке ашырылат, башкача айтканда система түзүүчү (же конструктивдүү) функция ишке ашырылат. Бул функцияны аткарууда окутуудагы интеграция окутуунун өз алдынча принциби катары чыгат, сабактын, окуу темасынын, бөлүмдүн, окуу предметинин, интеграцияланган курстун алкагында дидактикалык системаларды куруу менен окуучулардын окуу-таанып билүү иш-аракеттерине жана мугалимдин башкаруу иш-аракеттерине кирет [8]. Ошондой эле, бул жерде интеграция дидактикалык принцип катары каралып жаткандыгын белгилей кетүү керек. Бул абдан негиздүү, анткени физиологиялык жана психикалык негизги процесстер интегративдик ыкманы колдонуу менен активдүү өнүгөт, ошондой эле бул ыкма дидактиканын негизги принциптерине дал келген мыйзамдаштырууну жана мыйзам ченемдүүлүктү аныктоону жеңилдетет. Мындай принциптер деп атоого болот: үзгүлтүксүздүк, системалуулук, көрсөтмөлүүлүк, жеткиликтүүлүк.

Интеграция принциби, жогоруда айтылгандай, көптөгөн окуу предметтерин бириктирет, башкача айтканда, универсалдуулук касиетине ээ. Башталгыч класстын окуучуларынын практикалык иш-аракетин пландаштыруудагы натыйжалуу жетишкендиктерге умтулуунун негизги өбөлгөлөрү кездешет [2]. Айрым мугалимдер интеграцияланган окутуунун төмөнкү функцияларын бөлүп көрсөтөт:

- методологиялык функция – окуучуларда изилденип жаткан дисциплиналардын заманбап түшүнүктөрүн калыптандыруу;

- билим берүү функциясы – тутум катары айрым бөлүктөрдүн тутумдуулугун, байланыштуулугун, билимдин аң-сезиминин тереңдигин, ийкемдүүлүгүн калыптандыруу;

- өнүктүрүүчү функция-таанып-билүү активдүүлүгүн калыптандыруу, ой жүгүртүүнүн инерттүүлүгүн жеңүү, кругозорду кеңейтүү;

- билим берүү функциясы-политехникалык багытты чагылдырат;

- конструктивдүү функция – окуу материалынын мазмунун, окутууну уюштуруунун методдорун жана формаларын өркүндөтүү. Белгилей кетчү нерсе, Н.В. Мишина интеграцияланган окутуунун функцияларын педагогикалык процесстин калыптандыруучу звеносу катары аныктайт, мында билим берүүнүн жүрүшүндө калыптандыруу, өнүктүрүү жана тарбиялоо ортосунда милдеттердин бирдей бөлүштүрүлүшүн көрсөтөт.

Интеграцияланган окутуу функциялары жөнүндө бир аз башкача түшүнүктү А.В.Пышкина өзүнүн «Интеграцияланган окутуу. Издөө. Тажрыйба. Чечимдер» аттуу макаласында төмөнкү функцияларды жана милдеттерди белгилеген:

- окуучулардын ой жүгүртүүсүнүн илимий стилин өнүктүрүүгө жардам берет;
- билим алуунун табигый илимий методун окуучулардын кеңири колдонуусуна мүмкүндүк берет;
- окуу предметтерине комплекстүү мамилени, курчап турган окуучулардын билиминин сапатын жогорулатат;
- табигый-математикалык циклдин предметтерине окуучулардын кызыгуусун арттырат жана өнүктүрөт;
- окугандарда физика, математика, информатика боюнча жалпы түшүнүктөрдү калыптандырат;
- жалпыланган көндүмдөр жана көндүмдөр:
- эсептөө, өлчөө, графикалык, моделдөө, байкоо, эксперимент – алар макулдашылган түрдө иштелип чыгат;
- окуу китебинде сунуш кылынганарга салыштырмалуу татаал нерселерди түшүнүү менен үйрөнө аларына окуучулардын ишенимин калыптандырат;
- окуучулардын автордук компьютердик программаларын (интеграциянын негизинде түзүлгөн) андан аркы окуу процессинде пайдаланууга мүмкүндүк берет;
- окуучулардын кругозорун кеңейтет;
- окуучулардын чыгармачылык мүмкүнчүлүктөрүн өнүктүрүүгө өбөлгө түзөт, физика, математика, информатика негизги курсунун программалык материалдарын жаңы шарттарда билимин, жөндөмүн, көндүмдөрүн колдонуу деңгээлинде тереңирээк түшүнүүгө жана өздөштүрүүгө жардам берет;

- мектеп окуучуларын илимий-изилдөө иштерине байланыштырат.

Бул аспектке интегративдик окутуу функцияларын классификациялоого карата мамиле педагогдордо кыйла айырмаланын байкоого болот. Психологиялык-педагогикалык адабияттарда билим берүүдөгү интеграция сыяктуу процесстин так аныктамасы жок экендиги менен түшүндүрүлөт. Ошондой эле, ушул себептен улам, бул маселе өтө актуалдуу болуп саналат деп айтууга болот. Интеграция жөнүндө билимди тутумдаштыруу, ошондой эле аны билим берүү процессине киргизүүнүн бардык мыйзам ченемдүүлүктөрүн жана принциптерин мүнөздөө зарылдыгы – азыркы педагогиканын милдети.

Талданган функцияларга токтолсок, интеграцияны колдонуу менен сабактарды өткөрүүдө көптөгөн натыйжаларга жетишүүгө болорун белгилей кетүү керек. Аларга төмөнкүлөр кирет

- билимди бирдиктүү, бирдиктүү картинага системалаштыруу;
- билимди комплекстүү колдонууга, алардын синтезине, башка предметтер жаатында бул билимдерди тартууга жана пайдаланууга өбөлгө түзгөн алган жөндөмдөрдү жалпылоо. Бул ар кандай иш-аракеттерде чыгармачылык мамилени өнүктүрөт;
- окуучулардын таанып-билүүчүлүк сапаттарын, анын ичинде бүтүндөй дүйнө таанымын өзгөртүү;
- өз позицияларын, ишенимдерин калыптандыруу;
- инсанды ар тараптуу өнүктүрүү;
- окуу процессин оптималдаштыруу, таанып-билүүнүн жана ишмердүүлүктү өздөштүрүүнүн интенсивдүү жолу. Интеграцияланган сабакты даярдоодо бардык зарыл шарттар аткарылса, бул жыйынтыктардын бардыгына толук жетишүүгө болот. Бул шарттарды кыскача Е.Ю. Сухаревская өз макаласында төмөндөгүчө белгилеген:

- изилдөө объектилери дал келет же жетишерлик жакын; бул позиция буга чейин психологиялык – педагогикалык адабияттарды изилдөөдө кездешкен. Кантсе да, интеграциянын маңызы бир эле объектини, кырдаалды же кубулушту ар кандай өңүттөн карап чыгуу. Жана, эгерде каралып жаткан материалда билимдин объектилери чачырап кетсе, анда интеграциянын мааниси жоголот. Интеграцияланган предметтер бирдей же жакын изилдөө методдорун колдонушат;

- билимди тутумдаштыруу үчүн, аны тутумдун позициясынан караш керек. Башкача айтканда, бир эле процесс ар кандай аспектилерде изилденгенде, аны талдоо жана уюштуруу, байкоо же эксперимент жүргүзүү маанилүү. Андан кийин окуучу башка объекттерди изилдөөдө пайдалуу боло турган билим скелетине ээ болот, ошондой эле бул изилдөө ыкмаларын жана методдорун жакшы эстеп калууга мүмкүндүк берет.

Алар жалпы мыйзам ченемдүүлүктөрү жана теориялык түшүнүктөрдүн негизинде курулат [4]. Объекттер жетишерлик окшош болушу керек экендигинен тышкары, аларды аныктоо ыкмасы жалпы негиздерге негизделиши керек, ошондо окуучулар дисциплиналардын ар кайсы тармактарынан мүнөздүү белгилерди аныктоо тартибин байкай алат. Интеграцияланган сабакты даярдоодо анын ар кандай формаларын айырмалоого болот. Ал ар кандай педагогдорго окшош болгондуктан, Е.Ю. Сухаревскаянын [5] макаласында көрсөтүлгөн классификацияны негиз катары алабыз.

1. Пластикалуу-мазмуну бир баалуулук же таанып-билүү объектиси менен камтылган иштин ар кандай түрлөрүн (таанып-билүүчүлүк, көркөм-эстетикалык, оюн-зоок, коммуникативдик ж.б.) катмарлоо. Башкача айтканда, билимдин объектиси башка дисциплиналарда өз ордун табат. Сүрөт искусствосунда түстөр, образдар чагылдырылат; адабий окууда - тексттеги экспрессивдүүлүк каражаттары аркылуу; музыкада-үндөр, ырлар; курчап турган дүйнөдө - объекттин же кубулуштун реалдуулукта чагылышы; математикада - каймана, аналитикалык модель.

2. Спираль-окуучу киргизилген иштин мазмуну, ыкмалары дайыма жана акырындык менен өсүп, сандык жана сапаттык жактан өзгөрүп турат. Мындай уюмдун наркынын же объектинин билим окуучулардын таанып-билүүсүн өнүктүрүү даражасына жараша жалпы же жеке ишке ашырылышы мүмкүн. Сабакты уюштуруунун бул формасынын негизин мазмунун акырындык менен куруу жана татаалдаштыруу менен туюнтулган концентрдуулук принциби түзөт.

3. Мазмундун интеграциясы бул учурда маданияттын, искусствонун, инсандардын диалогдорунун пайда болушуна шарт түзөт; окуучулар менен педагогдун ортосунда пикир алышууну, билим алмашууну стимулдайт, иш-аракеттердин ыкмаларын издөөнү камсыз кылат; балдарды ой жүгүртүүгө, өзүн-өзү баалоого үндөйт. Мазмунду уюштуруунун бул формасы мотивацияны өнүктүрүүгө мүмкүндүк берет.

4. Өз ара өтүүчү форма – иштин бир түрүнүн негизинде түзүлөт, мисалы, оюн түрү, ага башкалар: таанып-билүү, музыка угуу, живописсти кабылдоо ж.б. кемчиликсиз токулат. Мугалим балдарды иштин бир түрүнөн экинчисине билгичтик менен которушу керек (сюжеттик – ролдук оюндан дидактикалык, андан кийин курулуш – конструктивдүү, театралдык ж. б.). Мазмуну көлөмү жана негизги иштин башка түрүнө өтүү даражасы мугалим тарабынан коюлган милдеттерге жана бул класстын окуучуларынын өнүгүү деңгээлине жараша болот.

5. Жеке-дифференцияланган (чыгармачыл) форма – бул интеграцияланган ишмердүүлүктү уюштуруунун эң татаал формасы. Аны даярдоо жана ишке ашыруу мугалимдин жогорку кесипкөйлүгүн талап кылат: балдар өз алдынча ишмердүүлүктөрдү тандашат, айланасында предметтик мейкиндикти жана баарлашууну уюштурушат. Мугалим үчүн баланы бир ишмердүүлүктөн экинчисине которууну үйрөнүү, анын потенциалынын өнүгүшүнө салым кошуу маанилүү. Котормо каражаты – бул бала жараткан продукт. Жогоруда айтылгандардан улам, окуунун баштапкы баскычы-окуучунун жашоосундагы башка баскычтардан такыр башкача маанилүү этап экенин көрөбүз. Бул куракта ишмердүүлүктөрдө, психикалык жана физиологиялык процесстерде укмуштуудай өзгөрүүлөр болот. Ошондуктан мектеп баланы жашоосунун ушул кызыктуу этабында колдошу зарыл. Билим берүү, өнүктүрүү жана тарбиялоо системалуулук, бүтүндүк принцибинде түзүлүшү керек; бала бул дүйнөнү кандай көрөт. Демек, окутууда дидактикалык принциптери сакталууга тийиш, анткени алар окуу ишмердүүлүктөрүнүн жана когнитивдик кызыкчылыктардын негизин түзө алышат. Бул сапаттардын баары, биз жогоруда талкуулагандай, окутууда интеграция сыяктуу принципке ээ. Жана окутууда туура мамиле кылуу менен, окуучу өзү интроспекцияга жана өзүн-өзү баалоого, таанып-билүүгө жана изилденип жаткан предметтердеги жана чыныгы жашоонун кубулуштарындагы мамилелерди аныктоого умтулат.

"Предмет аралык байланыш – бул мектептик табигый илимдер дисциплиналарынын мазмунунда табияттагы аракеттеги объективдүү өз ара байланыштардын ырааттуу чагылдырылышын камсыз кылган дидактикалык шарт " [3]. Учурда "предметтер аралык байланыштар" түшүнүгүнүн келип чыгышын аныктоонун кажети жок. Бардык учурда, психологдор жана мугалимдер, коомдук ишмерлер, окумуштуулар жана ойчулдар объектилерин, кубулуштардын жана касиеттери ортосундагы мамилелердин бар экендигин белгилешкен. Демек, окутуу бир предметтин билимин, мыйзамдарын жана түшүнүктөрүн башка предметке киргизүүгө негизделет. Окуу процессинин натыйжалуулугун жогорулатуу үчүн дидактикалык принциптерди ишке ашыруунун шарты катары

окутууда предметтер аралык байланыштар маанилүү. Бул эмгекте биз интеграция сыяктуу түшүнүк жөнүндө сөз болуп жаткандыктан, предмет аралык байланыштар менен айырмачылык эмнеде экендигин белгилей кетүү керек. Предметтер аралык байланыштар табиятта объективдүү аракеттенген жана азыркы илимдер тарабынан таанылган диалектикалык өз ара байланыштардын окуу дисциплиналарынын мазмунунда чагылдырылышын билдирет [8]. Муну менен биз түшүнүктүн маңызы дисциплиналардын ортосунда эпизоддук байланыш түзүү экенин көрөбүз. Башкача айтканда, жарым-жартылай ар тараптуу кабылдоо жана конкреттүү түшүнүк маанисин билдирет башка сабактар боюнча сабак билимдерин, билгичтиктерин жана көндүмдөрүн киргизүү болуп саналат. Бул окутуунун сапатын жакшыртууга өбөлгө болгон сабактардын өзүнчө, кыскача учурлары.

Билим берүүдө интеграцияланган мамиленин орду жана ролу ар бир адамдын жана бүтүндөй коомдун жашоосундагы эң маанилүү ролдордун бирин ойнойт. Бул жигердүү, максаттуу, көзкарандысыз инсанды жаратуу куралы когнитивдик ишмердүүлүктөргө умтулуу. Бул процесстен адамдын жашоосу кандай болору, кайсы жолду тандаары, эмне кылаары көз каранды. Кыскасы, окуу процесси кандайдыр бир деңгээлде келечекти аныктайт. Чыныгы билимдүү, квалификациялуу, компетенттүү адам гана, эбегейсиз көп күч-аракет жумшап, жаңы билимдерди өздөштүрүп, системалаштыра алат, ошондой эле өзүнүн жөндөмдүүлүктөрүн жана көндүмдөрүн өз жашоосунда колдоно алат. Албетте, башталгыч мектеп бүтүндөй билим берүү тутумунда фундаменталдуу, бул жаңы билимдин негизи, ал окуучунун инсандыгын, анын социалдашуусун, иш-аракет жана жүрүм-турум маданиятынын негиздерин, акылдын жана жалпы маданияттын калыптанышын шарттайт. Ал эми башталгыч мектепте билим берүүнүн маанилүү бирдиги сабак болуп саналат. Кыска убакыттын ичинде окуучу угуу жана түшүнүү үчүн көп маалымат алат. Демек, окуу материалын кабыл алуу көйгөйү келип чыгат, анткени башталгыч билим берүү мезгили оюн (кызыктуу жана жагымдуу) ишмердүүлүктөрдөн окуу (системалуу жана кызыксыз) ишмердүүлүгүнө өтүүнү билдирет. Мектептин максаты – билим берүү процессине кызыгууну ойготуу, ошондой эле жалпы маданий тарбияга оң таасир берүү. Бул маселе менен көптөгөн мугалимдер менен алектенет. Азыркы учурда окутуунун сапатын жогорулатууга, сабактын алкагында окуучунун инсандык сапаттарын өнүктүрүүгө салым кошкон көптөгөн методикалар бар. Билим берүүнүн салттуу ыкмасы окуу дисциплиналарын дифференциациялоого негизделген. Бул ыкма чыныгы жашоонун айрым аспектилерин өзүнчө кароону билдирет жана окуучуларды билимди жарым-жартылай өздөштүрүүгө багыттайт. Берилген окутуунун бардык оң жактарынан тышкары, билимдин көйгөйү бар. Окуучу дисциплиналарды комплекстүү кабылдоону өнүктүрбөйт жана көп учурда бир предметтен алган билимин башка предметке колдоно албай калат. Мындай көйгөйдү чечүү зарылдыгы интеграцияланган окутуу идеясынын пайда болушуна өбөлгө түздү. Азыркы учурда, салттуу сабактардан интеграцияны колдонуу менен сабактардын бир катар айырмалоочу белгилерин аныктоого болот:

- материалды баяндоонун тактыгы жана компакттуулугу;
- материалды көрсөтүүдө жана изилдөөдө логикалуулук;
- материалдын чоң маалыматтуулугу;
- предметтердин проблемаларын, максаттарын ачыкка чыгаруу [7].

Мурунку абзацтарда "интеграция" түшүнүгүнүн маңызы ачылган. Ушундан улам, кенже мектеп окуучусун окутууда интеграцияланган мамиленин ролун чагылдыруу керек. "Методикалык терминдердин жана түшүнүктөрдүн жаңы сөздүгүнө" ылайык, интеграцияланган мамиле - бул окуу структурасынын аң-сезимдүү компоненттеринин органикалык айкалышында камтылган окутуу ыкмасы [3].

Бул ыкма башка предметтер боюнча сабактарда бир предметти үйрөнүүдө алынган билимдерди активдүү колдонууну камтыйт. Интеграцияланган мамиле окутууда комплекстүү мамиленин калыптанышына өбөлгө түзөт, окуучулардын потенциалын жана таанып-билүү активдүүлүгүн өнүктүрөт, өз ишмердүүлүгүнө, өз ара байланыштарды жана алардын өбөлгөлөрүн издөөгө, ошондой эле бирдиктүү билимдерди, көндүмдөрдү калыптандырууга жана бекемдөөгө кызыгууну жаратат. Анын ичинде бул ыкма психикалык процесстердин жана универсалдуу окуу аракеттеринин өнүгүшүнө таасир этет.

Окутууда интеграцияланган ыкманын төмөнкү максаттарын аныктоого болот:

- 1) интеграцияланган окутуунун эң маанилүү жана зарыл максаты-билим берүү процессинде бирдиктүү образды өнүктүрүү үчүн шарттарды түзүү;
- 2) тектеш сабактарда же бир эле изилдөө объектиси каралып жаткан сабактарда кайталоолорду алып салуу;
- 3) окуу процессиндеги айрым карама-каршылыктарды жеңүү;

- 4) окуучулардын таанып-билүүчүлүк жана чыгармачылык активдүүлүгүн активдештирүү;
- 5) дисциплиналарды бириктирүү аркылуу предметтик аймакты кеңейтүү;
- 6) билим берүүнүн сапатын жана анын практикалык багытын жакшыртуу.

Көрүнүп тургандай, билим берүүдө интеграцияланган мамилени ишке ашыруу анын бардык баскычтарында зарыл, анткени интеграция коммуникативдик-когнитивдик кызыкчылыкты өркүндөтүүгө жана өнүктүрүүгө, ошондой эле изилденип жаткан предмет боюнча билимди системалаштырууга жана тереңдетүүгө мүмкүндүк берет. Көптөгөн башталгыч класстардын мугалимдеринин макалаларын изилдеп жатып, интеграцияланган окутуу бардык окуучуларды класста иштөөгө мүмкүнчүлүк берет деп айтууга болот, бул билим алуу процессине кызыгууну арттырат.

Психо-педагогикалык адабияттар талданып, ушул анализдин негизинде "интеграция", "интеграцияланган мамиле", "интеграцияланган тапшырма", "интеграцияланган сабак" сыяктуу түшүнүктөр түзүлдү. Окуу процессинин системасында интеграциянын орду жана предметтер аралык байланыштарды колдонуу менен интеграцияланган сабактын айырмасы аныкталды. Интеграция методдорунун жалпы билим берүү процессине педагогиканын көз карашынан таасири аныкталды, ошондой эле бул методду колдонуунун негиздемеси түзүлдү: интеграция аны жекелештирүү мүмкүнчүлүгүнө ээ болуу менен окутууга жагымдуу таасирин тийгизет.

### **Колдонулган адабияттар**

1. Адылбек кызы Г., Жуматаева А.С. Стратегии дифференцированного и интегрированного обучения в подготовке будущих учителей к воспитательной работе // Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана, 2023, №3, с. 89-96.
2. Жуматаева А.С., Сейдалиева Г.А. Кенже окуучуларга класстан сырткаркы иштерде экологиялык тарбиялоону жүргүзүү // Ж. Баласагын атындагы КУУнун Жарчысы, 2023, №2 (114), 349-357-б.
3. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам). – Москва: Изд-во ИКАР / Составители Э.Г. Азимов, А.Н. Щукин, 2009, с. 448.
4. Педагогика: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / В.А. Сластенин, И.Ф. Исаев, Е.Н. Шиянов / Под ред. В.А. Сластенина. – Москва: Издательский центр «Академия», 2002, с. 576.
5. Сухаревская Е.Ю. Интегрированное обучение в начальной школе. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2003, с. 384.
6. Сухаревская Е.Ю. Особенности интегрированного обучения в начальных классах // Начальная школа, 2006, № 1, с. 2-7.
7. Социальная сеть работников образования. – Режим доступа: <http://nsportal.ru/nachalnaya-shkola/okruzhayushchii-mir/2012/12/01/nauchno-metodicheskaya-razrabotka-integrirovanny>
8. Ушинский К.Д. Человек как предмет воспитания. Опыт педагогической антропологии. – Ленинград: Изд-во Академии педагогических наук, 1948, с. 496.

УДК 371.3:812.12.7.

DOI 10.58649/1694-8033-2024-3(119)-89-93

**Айдралиева А.А.**  
Ж. Баласагын атындагы КУУ  
**Айдралиева А.А.**  
КНУ имени Ж. Баласагына  
**Aidralieva A.A.**  
KNU named after J. Balasagyn

**КЫРГЫЗСТАНДА АНГЛИС ТИЛИ САБАГЫН ЖОЖДА  
ОНЛАЙН ОКУТУУНУН АЙРЫМ МАСЕЛЕЛЕРИ  
ПРОБЛЕМЫ ОБУЧЕНИЯ ОНЛАЙН ЗАНЯТИЙ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА  
В ВУЗАХ КЫРГЫЗСТАНА  
PROBLEMS OF TEACHING ONLINE ENGLISH CLASSES AT UNIVERISITES  
OF KYRGYZSTAN**